

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

(GEMDER)

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı:1

Haziran-2022

MAKALE BİLGİLERİ

**Müşriklerin İlah Anlayışı
(Ra'd ve İbrahim Sureleri Bağlamında)**

**The Divine Understanding of polytheists
(in the context of The Surahs of Ra'd and Abraham)**

YAZAR

Hakan AYBUĞA

YL Öğrencisi, SDÜ Sosyal Bilimler Enst.

hakanaybg.76@gmail.com

Orcid: 0000-0002-1153-0512

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 08.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 26.05.2022

Sayfa Aralığı: 70-94

Öz: Peygamberlerin hemen hemen tamamı kendilerine muhalefet eden bir kesimle karşı karşıya kalmışlardır. İslam'a, peygamberlere ve mü'minlere muhalefet etmek her peygamber döneminde yaşanan bir durum olmuştur. Bunun gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ashâbı da bu muhalefetten nasiplerini almışlardır. Biz bu çalışmada, Kur'an-ı kerim de ayetlerin çoğunda yer bulan İslam muhalefeti Ra'd ve İbrahim surelerinin bazı ayetleri açısından inceleyeceğiz. Öncelikle inceleyeceğimiz Ra'd ve İbrâhim surelerini tanıyalım. Ra'd suresi kırk üç ayet olup, surenin Mekki ya da Medeni olduğuyla ilgili bir ihtilaf mevcuttur. Ancak ayetlerin üslûbu açısından bakıldığında surenin Mekke döneminin sonlarında indiği yönünde bir kanaat uyandırmaktadır. Fakat her ne kadar yaygın olan kanaate göre sureyi Mekki bir sure olarak ele alsak ta, surenin bazı ayetlerinin Medine de indiğini sebep-i nüzul ve tefsirlerden yola çıkarak öğreniyoruz. Ra'd suresi, ismini surenin on üçüncü ayetinde geçen ve "gök gürültüsü" anlamına gelen Ra'd kelimesinden almaktadır. İbrâhim suresi ise elli iki ayet olup Mekki bir suredir. İsmi Mekke'nin güvenliği ve orada meskûn olan insanların iyiliği için dua eden Hz. İbrâhim'den alır.

Burada Ra'd ve İbrâhim surelerinde bulunan bütün ayetleri ele almak yerine sadece Müslümanlarla müşrikleri karşı karşıya getiren yaratıcı tasavvuru ve bunun meydana getirmiş olduğu dünya görüşlerinin incelenebileceği ayetleri değerlendirmeye çalışacağız. Kuşkusuz özellikle nübüvvetin Mekke döneminde Hz. Peygamber'in muhatap olduğu müşrik Arap muhalefetinin birçok sebepleri vardır. Bu sebeplerden en önemlisi ve doğrusu aşılamayanlardan birisi de Müslümanların ve müşriklerin İnanmış olduğu ilah anlayışıdır. İki grubu karşı karşıya getiren en önemli olan bu etkeni burada incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, İlah, Muhalefet, Müslüman, Müşrik

Abstract: Throughout history, almost all of the Prophets faced a group that opposed them. Opposing Islam, prophets and believers has been a situation experienced in every prophet period. Like this h. Muhammad (pbuh) and his companions also took their share from this opposition.

In this study, we will examine the opposition to Islam, which takes place in most of the verses of the Qur'an, in terms of some verses of the Suras of Ra'd and Ibrahim. First of all, let's get to know the suras of Ra'd and Ibrahim, which we will examine. Surah Ra'd has forty-three verses, and there is a dispute as to whether it is Makki or Madani. However, from the point of view of the style of the verses, it is believed that the surah was revealed at the end of the Meccan period. However, although we consider the surah as a Makki surah according to the common opinion, we learn that some verses of the surah were revealed in Medina, based on the reason why it was revealed and tafsir. Surah Ra'd takes its name from the word 'Ra'd' in the thirteenth verse of the surah, which means "thunderstorm". Surah Ibrahim, on the other hand, has fifty-two verses and is a Makki surah. He prayed for the safety of Mecca and the well-being of the people living there. He gets it from Abraham.

Here, instead of dealing with all the verses in the Suras of Ra'd and Ibrahim, we will only try to evaluate the verses in which the creative imagination that brings Muslims and polytheists against each other and the worldviews that it has created can be examined. Undoubtedly, especially in the Meccan period of prophethood, Hz. There are many reasons for the polytheistic Arab opposition that the Prophet was dealing with. One of the most important of these reasons, and indeed one that cannot be overcome, is the understanding of deity that Muslims and polytheists believe in. We will try to examine this factor, which is the most important factor that brings the two groups against each other.

Key Words: Qur'an, God, Opposition, Muslim, Polytheist

Giriş

Cahiliye döneminde müşrikler, Allah'a inanmakla birlikte farklı putlara da inanıyorlardı. Kur'an-ı Kerim müşriklerin inanmış olduğu putları farklı isimlerle zikretmektedir. Bu isimler; Şürekâ¹, Rab², Endâd³, Alihe⁴ bunun yanı sıra; Esnâm, Ensâb, Evsan, Cibî, Timsâl, Ünsâ ve Tağut gibi adlandırmalardır.⁵

Cahiliye dönemi müşriklerin inanmış oldukları putların farklı isimlerle zikredilmesi, inançlarını ele vermek bakımından onların inanç dünyalarıyla paraleldir. Çünkü onlar, isimleri farklı olan her puta farklı görevler veriyorlardı. Yaşadıkları her bölgeye birçok put yerleştirmeleri de bundandı, bunlara farklı isimler vermeleri de buradan doğuyordu. Kâbe ve çevresine üç yüz altmış kadar putun yerleştirilmiş olduğu rivayetlerde mevcuttur.⁶

Onların bu kadar çok puta tapmaları, müşrik ilahlar anlayışına sahip olmalarının bir sonucudur. İlah kelimesine bakacak olursak; ma'bud edinilen, yani kendisine kulluk edilen her şey için kullanılmaktadır.⁷ Bu ilah ister hak olsun ister batıl olsun kendisine ibadet ediliyorsa veya ibadete layık görülüyorsa ona ilah denilebilir.⁸

Cahiliye insanları neden birden çok ilaha tapıyorlardı? Diye bir soru soracak olursak bunun; sosyal, kültürel, ekonomik birçok sebepleri vardır. Nübüvvetin onuncu yılında⁹ vuku bulan şu hâdise cahiliye Araplarının ilah anlayışlarıyla ilgili bize bu konuda önemli mesajlar vermektedir.

¹ el-Yûnus, 10/ 34.

² el-Mü'minûn, 23/ 86.

³ el-Bakara, 2/ 165.

⁴ el-İsra, 7/ 42.

⁵ Ahmet Güç, "Put", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/364-365.

⁶ Murat Sarıca, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, (Isparta: Hilal Ofset Matbaası, 2016), 20.

⁷ M. Fuad Abdulkaki, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes*, (çev., Mahmud Çanga, y. yok, İstanbul, 2007), 59.

⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "İlah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2007), 22/64.

⁹ Sarıca, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, 89.

Müçtehid ve müfessir sahabelerden olan İbn-i Abbas'tan rivayet edildiğine göre; Resulullah'ın amcası Ebû Tâlib hastalanınca önde gelen Kureyşli müşrikler toplanıp Peygamber efendimizi ona şikâyet etmek için Ebû Tâlib'e geldiler. Hz. Peygamberle ilgili şikâyetlerini ona dile getirdikten sonra, Ebû Tâlib yeğenine: "Kardeşimin oğlu! Kavminden ne istiyorsun?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v) "Amcacığım, ben onlardan bir tek kelime (bir söz) istiyorum. O kelimeyle bütün Araplar onlara boyun eğecek, bütün acemler kendilerine cizye verecekler" dedi. Ebû Tâlib: "Bir tek kelime mi?" diye sorunca, Resulullah: "Evet, bir tek kelime, La ilahe illallah desinler." Diye karşılık verince Kureyşli müşrikler sinirlenip ayağa kalkarak: "Bütün ilahları bir tek ilah mı yaptı? Bu kadar mahlûkâtı tek bir ilah nasıl idare edebilir." diyerek orayı terk ettiler.¹⁰

Peygamber (s.a.v.) müşrikleri tek bir ilaha çağırınca onlar, bu işe çok şaşırılmışlar ve tek bir ilahın bütün mahlukatı idare edemeyeceğini dile getirmişlerdi. Onların ilah tasavvurlarında bir beşer gibi tâkat meselesi vardır. Onlar gücü, kuvveti mahdud olan tanrılar anlayışını savunuyorlardı. Her işin üstesinden gelemeyen, yetkileri bölüştürülmüş, sınırları olan ve her birinin uzmanlık alanının olduğu ilahlar tasavvur ettikleri için; Peygamber'in (s.a.v.) tek bir ilaha davet etmesini çok hayret verici, mantıksız ve yanlış görüyorlardı. Kur'ân'da onların bu hayretleri şöyle ifade edilir

إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ "Mutlaka bu çok şaşılacak bir şeydir"¹¹ Onların bu hayretleri ayette birden fazla te'kitle anlatılır. Ayetin isim cümlesiyle başlaması, isim cümlesinin inne ile başlaması, innerinin isminde ismi işaretin olması, innerinin haberinde te'kid lamının bulunması, şey'un un nekre gelmesi, ücâbın çok şaşılacak şey manasına gelmesiyle birlikte mübalağa kalıbında gelmesi onların bu hayretlerini defalarca te'kid eder. Onlar, bunu çok hayret verici, akıldan uzak, yanlış, kabul edilemez, hiç olmayacak bir şey olarak görmüşlerdir. Yani onlar İslam'ın ilah inancına çok uzaktırlar. Buda onların İslam muhalefetine sebeplerinden biridir.

¹⁰ Muhammed b. Cerir et- Taberi, *Câmi'ul- Beyân*, (Mekke: Daru't-Terbiyeti ve't-Turas, ty.) 21/149-152.

¹¹es- Sâd, 38/5.

Onlara göre her ilahın bir görevi vardır ve bu görevi yerine getirmektedir. Tek bir ilah bu işlerin tamamına güç yetiremez ve bu kâinatı yönetemezdi.

Cahiliye dönemi müşrikleri, inandıkları tanrıları sınırlı gücü kuvveti olan bir insan gibi düşünüyordular. Nasıl ki bir insanın sadece bir konuda bir becerisi varsa, bazı şeyleri iyi yapabiliyorsa, insan gibi düşünülen putların da ancak bir konuyla meşgul olabileceğini kabul ediyorlardı. Bir insan nasıl birden fazla işle meşgul olamıyorsa, onların tanrıları da birden fazla işle meşgul olamazlardı. İşte buda onları İslam'a karşı çıkmaya iten sebeplerden birisidir. Onlar, şirkçi ilah anlayışlarının sonucu olarak her bölgeye bir put/ ilah, hatta her eve bir put yerleştirmişlerdi.¹²

Müslümanlar ise müşriklerin aksine tek bir ilahın idare ve tasarrufuna inanıyorlardı. Bu ilah, her şeyi bilen, her şeyi gören, gözeten, her şeye gücü yeten, hiçbir şeye karşı aciz kalmayan, nihayetsiz ilim ve kudret sahibi bir özelliktedir. Müslümanların Allah inancı müşriklerin ilah anlayışıyla temelde çok farklıydı. Bu noktada müşriklerin İslam'a muhalif olmaları çok tabii bir durumdur. Çünkü tevhit ile şirk birbirine zıttır. Tevhitte birlik, şirkte çokluk yani birden çok ilaha iman gerekir. Allah'ın ilmi ve kudreti sınırsızken, putların ilim ve kudretleri sınırlıdır. Bu açıdanda müşriklikle muvahhidlik birbirine zıddır. Yüce Allah İhlas sûresinde kendi vasıflarından bahsederken şöyle buyurur. "(Ey Rasulüm) De ki, Allah Ehaddir, Sameddir (Hiçbir şeye muhtaç değildir. Ama her şey ona muhtaçtır). O, doğurmamış, doğurulmamıştır. Hiçbir şey ona denk değildir."¹³

Evet, o ehaddir. "Ne uluhiyetinde ne zatında ne sıfatlarında ne de rububiyetinde hiçbir şeriki (ortağı), naziri, misli, zıddı, niddi, bir ikincisi olmayan"¹⁴ tek ilahtır. Aynı anda herşeyde tasarruf eden, her şeyle ilgilenebilen bir özelliktedir. O Sameddir. Bütün mahlukat ona yönelmiştir,

¹² Sarıçık, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, 93.

¹³ el-İhlâs, 112/ 1- 4.

¹⁴ M. Fuad Abdulbaki, *el- Mu'cemu'l- Müfhefres*, 47.

O'na muhtaçtır. Yüce Allah, kafirlerin ilahlarına benzemediğini, farklı olduğuna dikkat çekmek için böyle demiştir.¹⁵

Diğer yandan o, doğmamış, doğurulmamıştır. Yani Allah, varlığında, bir anne ve babaya muhtaç değildir. Kendisi hiç kimsenin annesi ya da babası değildir. Dolayısıyla Anne ya da babası olanlar ilah olamazlar. Hiçbir şey O'na denk değildir. Yüce Allah, burda küfüv kelimesini kullanarak konum, mertebe ve derecede ona benzer eş veya denk olabilecek hiçbir şeyin olmadığını ifade etmiştir.¹⁶ yani kendisine şirk koşulan putlar hiçbir noktada onunla müsavi olamazlar. O, Kayyumun bi zatihidir. Kendisi bizzat kaim ve her şeyi ayakta tutandır. Onun eşi, benzeri, misli, misali, zıddı, niddi, ortağı olabilecek hiçbir şey yoktur. Bu surede de Kur'ân'ın birçok yerinde olduğu gibi Allah'a şirk koşanların ilah anlayışları reddedilmiş ve Allah'a yakışan vasıflardan bazıları sayılmıştır.

İlah kavramını açıklarken, ibadet edilen veya ibadete layık görülen her şey için bu kelimenin kullanılabileceğini belirtmiştik. Müslümanlar gaybî (duyu organlarıyla algılanamayan) bir ilaha inanırken, müşrikler bu vasıfları elleriyle şekillendirdikleri putlara yüklüyorlardı.

Sonuç olarak denilebilir ki. İlahlık makamına hak olan Allah'ın dışında başka batıl ilahlar yerleşirse bu her devirde farklı bir gömlek giyer ve insanları doğru yoldan alıkoyar. Eski dönemde bu bir put iken günümüzde az önce saydığımız gibi farklı bir kılıfla da karşımıza çıkabilir. Bu nokta da insanın tanrılaştırdığına ilah deyip dememesi arasında bir fark yoktur. Bu kısa mukaddimeden sonra cahiliye insanın ilah anlayışlarını Ra'd ve İbrâhim surelerinin ayetleri açısından inceleyelim.

1. Müşrikler Allahı Bir Put Gibi Tasavvur Ediyorlardı

Sahabeden Abdurrahman b. Sahhar el- Abdi'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber zorbalardan birine onu İslam'a davet etmek için yanına birisini gönderir. Zorba elçiye şöyle söyler: "Söyleyin bakalım sizin rabbiniz altından mı? Gümüştan mi? Yoksa inciden mi?" Deyince üzerine bir bulut gelir ve adamın kafasına yıldırım çarparak adam ölür.

¹⁵ Râğıb el- İsfahani, *Müfredât*, çev., Yusuf Türker, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2018), 862- 863.

¹⁶ İsfahani, *Müfredât*, 1277.

Aynı hâdise sahabeden Enes b. Malik tarafından daha ayrıntılı bir şekilde aktarılır. Bir defasında Resulullah (s.a.v.) Araplardan olan bir firavuna onu İslam'a davet etmek için yanına bir elçi gönderir. Elçi firavuna "Allah resulü seni çağırıyor deyince" o adam elçiye "Allah resulü de kimmiş? Allah'ta neymiş? Altından mı? Gümüşten mi? Demirden mi? Diyerek daveti reddeder. Bu hâdise aynı şekilde üç defa tekrarlanır. Üçüncü davete de aynı cevabı veren adamın üzerine bir bulut gelir ve adama yıldırım çarpar ve adam ölür. Bu rivayetler üzerine şu âyet iner.¹⁷

وَيُسَيِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلٰئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللّٰهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ

"Gök gürlemesi O'na hamd ederek tesbih eder. Melekler de O'nun korkusundan (Allah'ı) tesbih ederler. O (Allah) yıldırımlar gönderir de onlarla dilediğini çarpar. Onlar (kafirler) ise Allah hakkında mücadele ediyorlar. Halbuki O, azabı pek şiddetli olandır.¹⁸

Cahiliye Araplarının birçok puta taptığını daha önce belirtmiştik. Onların uluhiyet nisbet ettikleri putlar; taştan, akikten, yakuttan, mermerden, tahtadan¹⁹ ve benzeri madenlerden oldukları için onlar bir kıyas içine girmişlerdir. Sanki onlar, şöyle demek istiyorlardı. Yani biz bu putlara inanıyoruz. Bizim putlarımız şu madenlerdendir. Peki siz bizi neye çağırıyorsunuz? Sizin ilahınız neydedir? Altından mı? Gümüşten mi? Demirden mi? Bakırdan mı? Nedir sizin ilahınız? Bu ilah bizim ilahlarımızdan daha mı iyi? Bizim sizin ilahınıza inanmamız için ne gibi bir artımız olacaktır? Dercesine karşı çıkıp muhalefet etmişlerdir.

Onların ilah anlayışı tamamen putlara kaymış bir vaziyetteydi. Bunun için tek ve her şeye kadir, manevi bir ilaha inanmayı reddediyorlardı. Manevi bir ilah düşüncesi onlar için çok uzak bir ihtimaldi. Onların ilah anlayışı materyalist bir ilah anlayışına kaydığı için inanacakları ilahu görmek ve dokunmak istiyorlardı. Onun hangi madenden olduğunu bilip ona göre inanıp inanmamaya karar vermek istiyorlardı. İşte bu se-

¹⁷ Bedreddin Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2019), 2/520-521.

¹⁸ er-Ra'd, 13/13.

¹⁹ Abdülmelik İbn-i Hîşam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, çev., Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2004), 1/74-78.: Sarıca, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, 175-205.

beplerden dolayı davet edildikleri manevi ilah anlayışını reddedip bu noktada Müslümanlara karşı çıkıyor ve onlara muhalefet ediyorlardı.

İslam düşmanları davet edildikleri ilahı karşılarında görmek istiyorlardı. Onun neyden yapıldığını bilip buna göre bir karara varmak düşüncesindeydiler. Ondan sonra inandıkları putlarla kıyaslayacaklardı. Daha mı büyük, daha mı iyi, yapılmış olduğu maden daha mı değerli bunu öğrenmek istiyorlardı yani bu davet edildikleri ilahın bir getirisi var mı? Ya da cezbedici bir noktası var mı? Bu ve benzeri değerlendirmelerden sonra bir yargıya varmak istemişlerdir. İşte onların putlara tapıp Nebi'ye (a.s.) ve Müslümanlara muhalefet etmelerinin sebeplerinden biride buydu. Oysa Nebi (s.a.v) onları elleriyle tutamayacakları, göremeyecekleri manevi bir ilaha çağırıldığından onlar bu noktada peygambere şiddetle karşı çıkmışlardır.

Yine dikkatimizi çeken başka bir husus ise, ayetin sebep-i nüzülü aktarılırken, manevi bir ilaha karşı çıkan ve onu bir put gibi karşısında görmek isteyen adamada firavun denilmesidir. Çünkü bunlar gerçek ilahı kabul etmemiş heva ve heveslerini ilah edinmiş aynı zamanda zulmün gaddarlığın ve kibrin sembolü olmuşlardır. Bu firavunların inanmak istemediği ilah, göklere ve meleklerle tesbih ettiren yıldırımları ve yağmurları yaratan bununla canlıları büyütüp besleyen bir ilahtır. Onlar bu ilah hakkında cahilce tartışmalara girip onu reddediyor ve ona inanlanlara karşıda zalimce, kibirli bir şekilde, her türlü merhamet duygusundan uzak kısacası firavunca davranıyorlardı.²⁰

2. Müşrikler Allah'tan Başkalarına Dua Ediyorlardı

İnsanoğlu, yaratılışı itibariyle içinde var olan eksiklikten ve acizlikten dolayı sürekli daha güçlü bir iradeye sığınma ve ondan yardım dileme, ona dua etme ihtiyacı hissetmektedir.²¹ İnsan şöyle bir baktığında şu kainattaki her ihtiyacın Allah tarafından karşılandığını anlar. Baharı getiren rüzgârı estiren, yağmuru yağdıran kısacası sayılamayacak çoklukta

²⁰ Ömer Faruk Harman, "Firavun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/121-122.

²¹ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Hayreddin Karaman vd., (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 3/279.

nimetleri veren Allah'tır. Bunun yanında Müslümanlar, tek Allah'a inandıkları için sığınma, yardım isteme, dua etme ihtiyacını Allah'tan isteyerek giderirler. Çünkü Allah her şeyin üstünde bir güçtür. Allah, insanı yoktan var eden büyütüp besleyen Rab tır. İnsanı yöneten ve idare eden Maliktir. Her şeyi elinde bulunduran İlah'tır.

Dua etme, sığınma, yardım dileme gibi noktalardan Mekkeli müşriklere bakıldığında onların maddi olan putlar ya da manevi olan cinlere yönelebildiğini görmekteyiz. Onlar dua etme sığınma yardım talep etme gibi ihtiyaçlarını bu sayılan varlıklara yaparak karşılamaya çalıştıklarını görmekteyiz.

Onların maddi olarak yardım istedikleri putlara örnek verecek olursak; müşrikler öncelikle bir işe başlayacakları zaman, "Bismillat" (Latın adıyla başlarım), "Bismil Uzza" (Uzza'nın adıyla başlarım), "Bismi Hubel" (Hubel'in adıyla başlarım) diyerek putlarından yardım isteyerek ve onları işlerine dahil ederek işlerine onların adıyla başlardı.²² Onlar, böylelikle başlayacakları işi putları adına yapıp putlardan yardım isterlerdi. Kuşkusuz bu, müşrik ilah anlayışının bir sonucuydu. Müşriklerin putlardan yardım istemeleriyle ilgili verilecek ikinci örnek ise; Uhud harbinde Müslümanlara galip geldiklerini gördüklerinde müşriklerin Hubel'i yüceltikleri rivayetlerde mevcuttur.²³ Demek ki onlar, işlerinde putları yardıma çağırdıkları gibi kendilerine zafer ve başarının da putlar tarafından verildiğine inanmaktaydılar.

Cahiliye dönemi müşriklerinin putların yanında bazen manevi varlıklar olan cinlere sığındıklarına dair rivayetlerde mevcuttur. Onların cinlerin şerrinden yine cinlerin reisine sığınma adetleri de vardı. Rivayete göre herhangi bir adam تنها bir vadiden geçtiği ya da konaklayacağı zaman "Ey bu vadinin büyüğü! Ben senin itaatinde bulunan alçaklardan sana sığınıyorum" derdi ve o şekilde oradaki cinlerin büyüğünün kendi-

²² Muhammed Ali es- Sâbûnî, *Savfetü't- Tefâsîr*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 2001), 1/17.

²³ Abdulmelik b. Hişam, *Es- Siretü'n- Nebeviyye*, I- IV, çev., Abdulvehhab Öztürk, 3/126.

sini himaye edeceğine inanırdı.²⁴ Böylelikle kendilerine zarar vereceklerinden korktukları cinlerin büyüğüne sığınıp ondan yardım isterlerdi.

İslam muhaliflerinin maddi olan putlara ya da manevi varlıklar olan cinlere veya bunlara benzer herhangi bir şeye sığınmaları, onlardan yardım dilemeleri veya dua etmeleri ile ilgili yüce Allah şöyle buyuruyor;

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

“Gerçek dua ancak O’nadır. Ondan başka yalvardıkları (putlar benzeri varlıklar) ise onların isteklerine ancak, ağzına ulaşamayacağı halde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler. Kafirlerin duası daima boşa çıkar.”²⁵

Bu ayette dikkat çeken bazı hususlar vardır;

Birincisi;

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ hakiki, gerçek dua O’na (Allah’a) yapılır ifadesidir. Yani doğru dua ancak Allah’a yapılan duadır.²⁶ Dua kelimesi çağırma, seslenmek, istemek, yardım talep etmek gibi manalara gelmektedir.²⁷ Dolayısıyla istemenin, bir şey talep etmenin, yardım dilemenin gerçek adresi yüce Allah’tır. Allah’tan başkasına yapılan dua gerçek değil sahte duadır. Bunun bir getirisi ve karşılığı yoktur. Sanki yüce Allah burada putları yardıma çağıran müşriklere diyor ki; sizin putlara dua etmeniz boş ve anlamsızdır. Çünkü onlar cansız ve şuursuz varlıklardır. Bundan dolayı ihtiyaçlarımızı bilemezler. Duyma özellikleri yoktur ve biz onlardan bir şey istediğimizde ne istediğimizi ne dediğimizi duyamazlar. Bundan dolayı bize icabet edebilme yetenekleri yoktur. Her şeyi duyan, gören, bilen Allah olduğuna göre dua edilmeye layık olan ve buna cevap verebilecek, ihtiyaçlarımızı karşılayacak olan Allah’tır. Müfessirlerden bazıları “de’vetu’l hakki” kelimesinden kastedilen tevhid yani la ilahe illallah

²⁴ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kurân Dili*, (İstanbul: Merve Yayınları, 2012), 9/117.; Sarcık, *Cahiliye*, s. 169.

²⁵ er-Ra’d, 13/ 14.

²⁶ Muhammed b. Ahmed el- Kurtubî, *Camiu’l- Ahkami’l- Kur’an*, (Kahire: Daru’l-Kutubi’l- Misriyye, 1964), 9/400.

²⁷ Osman Cilacı, “DUA”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/536-539.

olduğunu dile getirmişlerdir. Bunu sahabe müçtehid ve müfessirlerinden olan İbn-i Abbas'a dayandırırılar. Rivayete göre ona da'vetu'l- hakki ifadesi sorulduğunda "İla ilahe illah'tır" demiştir.²⁸ Aslında duanın sadece Allah'a yapılması da tevhidle alakalıdır. Dolayısıyla müşriklerin yaptığı dua şirkidir. Çünkü onlar putları yardıma çağırıyorlardı bu durum Allah'ın layık olduğu ve hak ettiği bir yere cansız ve akılsız bir varlığın konulmasıydı. Onların Allah'tan başkasına dua etmeleri, kendilerinin hak yoldan saptıklarının, hakiki duadan uzaklaştıklarının bir göstergesidir. Çünkü dua da bir ibadettir ve bu ibadetin de ancak Allah'a yapılması gerekmektedir. Allah'tan başkasına ilahlık payesinin verilmesi putlar gibi başka varlıklara dua etmeleri ya da ibadet edilmesi hem batıldır hem de propagandadır.²⁹

Yukarıda geçen ayet ile ilgili olarak ele alacağımız ikinci nokta ise;

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ

"Ondan başka yalvardıkları (putlar) ise Onların isteklerine ancak ağzına ulaşamayacağı halde ulaşsın diye avuçlarını (kuyudaki) suya doğru uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler." Kısmıdır.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere yüce Allah'ın dışındaki varlıklara yapılan dua karşılıksız kalır. Çünkü kendisine dua edilen o putlar, duymaz anlamaz idrak edemez bunun sonucu olarak da kendilerine yapılan duaya icabet edemezler. Yüce Allah onların putları yardıma çağırıp, putlara dua etmelerini şöyle bir misalle eleştirdi; çok susayıp bir kuyu başına varan bir adamın eli yetişmediği halde kuyunun içine suya doğru elini uzatması sonucu suyun yükselip onun eline ulaşması ne kadar imkansızsa, o putların kendisine dua edenlere karşılık vermesi de o kadar imkansızdır.

Yüce Allah'ın ayette kendisi dışındakileri "ellezine" ifadesini kullanmasından anlıyoruz ki, bu yönelme ve dua etme sadece putlar gibi akılsız varlıklar değil aynı şekilde canlı varlıklar içinde geçerlidir.³⁰ Demek ki

²⁸ et- Taberi, *Câmi'ul- Beyân*, 16/398.

²⁹ Yazır, *Hak Dini Kurân Dili*, 5/251.

³⁰ Yazır, *Hak Dini Kurân Dili*, 5/251-251.

insan cansız bir eşya gibi canlı bir varlığı da putlaştırıp kendisine ilahlık payesi verebilir. Kafirlerin Allah dışındaki varlıklara yönelip onlara dua etmeleri onlardan bir şey istemelerini şöyle bir misale benzetebiliriz. Bir memlekette padişah dururken kişinin ihtiyaç ve isteklerini padişaha isyan eden, ona düşmanlık yapan birisine iletmesidir. Bu istek nasıl beyhudeyse Allah'ın mülkü olan bu dünyada putlardan yardım dileyip onlara dua etmek o kadar beyhudedir, karşılığı yoktur.

Bu ayetle ilgili ele alacağımız üçüncü ve son husus ise; وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ “kafirlerin duası daima boşa çıkar ifadesidir. Allah dışındaki putlar ve diğer varlıklara yapılan dua boş ve geçersiz bir duadır. Bu duanın içinde hidayet ve istikamet yoktur. Çünkü bu duayı yapan asıl dua edilecek makam olan yüce Allah'a şirk koşmuştur.³¹ O dua özünde yanlış bir duadır. Şöyle bir misal verecek olursak; bulunduğu noktadan doğuya gitmesi gereken birisinin yönünün batıya çevirmesinden sonra, kişinin düz ve güzel yollardan geçmesi ya da çok güzel arabayı kullanarak mesafeler aşması ona bir fayda sağlamaz. Çünkü o şahıs gittikçe varması gereken hedeften daha da uzaklaşmaktadır. Bu sebeple Allah dışındaki bir varlığa dua eden şahıs ne kadar güzel bir dua ederse etsin bu duanın kabul olunması mümkün değildir. Çünkü o dua edilmesi gereken varlık olan Allah'a şirk koşarak hem vaktini boşa harcamış hem de Allah'tan daha da uzaklaşmıştır.

Dua kelimesini ibadet olarak anlayıp buradaki kastın Mekkeli müşriklerin yaptıkları ibadet olduğunu söyleyen müfessirler de olmuştur. Çünkü Mekkeli müşrikler inançlarının her alanına şirki ve putperestliği buluşturmış olduklarından bu cihetle ayete bakıldığında sanki yüce Allah şöyle demektedir; onların putlara yapmış oldukları ibadet, tapınma ve kulluk faydasızdır. Ne bu dünyada ne de ahirette onlara hiçbir fayda sağlayamayacaktır. Onların yaptıkları bu duadan kendilerine dalaletten başka bir şey kalmayacaktır.³²

³¹ Taberi, *Câmi'ul- Beyân*, 16/403

³² Nasr b. Muhammed es- Semerkandî, *Bahru'l- Ulûm*, (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 2/221.

Sonuç olarak, İslam muhaliflerinin ibadetlerine ve yaşantılarına şirki bulaştırmaları, Allah'tan başka varlıklara yönelip ona dua etmeleri, onları her türlü tasarrufta tek ilah anlayışını savunan Müslümanlarla karşı karşıya getirmiş ve bu durum onların İslam'a muhalefet etmelerinin sebeplerinden biri olmuştur.

3. Yaratmak Allaha Aittir

Kur'an kafirlerin ilah anlayışını daha fazla cezbe çekmek için bazı ayetlerle soruyla başlamaktadır. Uluhiyetin temel unsurlarından olan yaratmanın ele alındığı aşağıda ele alacağımız ayette de böyledir. Ayette buyuruyor ki;

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

“De ki: göklerin ve yerin Rabbi kimdir? (Cevap veremeyecekleri için sen) Allah'tır de. De ki: onu bırakıp ta kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan (dostlar) mabutlar mı edindiniz? De ki: kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah'a onun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah'ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi? De ki: her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O ehaddir. Kahhardır.”³³

Yüce Allah, bu ayette İslam düşmanlarını birçok noktada eleştirip onların muhalefetlerinin, inkarlarının yersizliğine değinir. Onlara farklı farklı, cevap vermekte zorlanacakları ya da cevaplarının kendisini Allah'a götürecek sorular sormaktadır. İlk olarak sorulan soru şudur.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ “De ki göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” Bu yüce, azametli gökleri ve ayaklarınızın altına döşenen, kendisinden faydalandığınız yerin rabbi kimdir? Bu gökleri veya yerleri putlarımız yarattı diyebilecek misiniz? Bunu “Hubel”, “Lat”, “Uzza”, “Menat”, yarattı diyebilir misiniz? Bu taptığınız putların yer ve gök dışında da yaratıp ve kendisine rabb oldukları bir şey gösterebilir misiniz? O putların hiçbir şey yaratmadığını sizlerde biliyorsunuz. Yüce Allah burada takdiren

³³ er-Ra'd, 13/ 16.

peygamberine diyor ki: eğer sen gökleri ve yeri kimin yarattığını ve kimin rabb olduğunu sorduğunda cevap veremezlerse (ki veremeyecekler) sen Allah'tır de. Çünkü onlarında verebilecekleri bir cevapları yoktur.³⁴ sizin inanmış olduğunuz ilah yerine koyduğunuz putlardan gökleri, yeri, yıldızları, galaksileri, semavatı, yaratabilen var mı? Ya da ilahlarınızın yaratmış olduğu bir şey gösterebilir misiniz? Buna küçücük bir sinek dahi olsun verebileceğiniz bir örnek var mı? Yok. Çünkü onlar da ilah dedikleri putlarının böyle bir kudretinin olmadığını biliyorlardı. Öyleyse yarattığı her şeyde hem yaratılış bakımından hem sanat bakımından hem ili bakımından sayılamayacak kadar mucizeler olan Allah varken bu putlara tapmanız yersizdir. O göklerin ve yerin Rabbidir. Burada kullanılan "rab" kelimesi bize şu incelikleri anlatır;

Birincisi; bir nesneyi tamamlamak, kemale, olgunluğa veya yetişkinliğe ulaşıncaya kadar aşama aşama tedricen inşa etmek, beslemek, büyütme ve yetiştirmek anlamlarına gelir. Yani insanı yoktan var eden, örneksiz yaratan her yönüyle eksiksiz, kusursuz mucizevi bir şekilde yaratan ona rızık veren büyütüp besleyen Allah'tır.

İkincisi; Rab kelimesi, hükümdar demektir. Eğer Kâinatı yaratan, insanları yaratan, insana rızık veren, insanı büyütüp besleyen Allah ise, insanı yönetmeye, hâkim olmaya, ona malik olmaya layık olanda Allah'tır. Nitekim bununla ilgili olarak; evin sahibine, evi çekip çevirdiği için "Rabbu'l beyt" ya da bitkileri besleyip büyümesini sağlayan yağmurları taşıdığı için bulutlara da "Er- rabâb" denir.³⁵ Dolayısıyla yaratamayan, büyütmemeyen, yetiştiremeyen, sahip çıkıp yönetemeyen bir varlık ilah olamayacağına göre sizin bu putlara tapmanız yersizdir.

Yüce Allah burada Rablık sıfatının zikrederek İslam muhaliflerini bu yanlış inançtan vazgeçirmeye, sahte Rablardan alıp gerçek Rabba ulaştırmaya çalışmaktadır. Yani Allah gibi rablık sıfatı olmayanlar ilah olmazlar. Eğer onlar meseleye bu yönüyle bakmış olsalardı, ilahlarına rabb penceresiyle bakabilselerdi belkide bu yanlış düşmeyeceklerdi.

³⁴ Celâleddin el- Mahallî- Celâleddin es- Suyutî, *Lübbü't- Tefâsîr*, (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016), 251.

³⁵ el- İsfahani, *Müfredât*, çev., Yusuf Türker, 585-587.

Sonuç olarak Mekkeli müşriklerin İslam'a karşı çıkmalarının sebeplerinden biriside Rab ve yaratma meselelerini tam anlayamamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu ayette ele alacağımız ikinci bir husus ise;

فَلْأَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا

“De ki: O’nu (Allah’ı) bırakıp ta kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mı edindiniz.”

Siz öyle aciz varlıklara inanıyorsunuz ki kendilerine ne bir fayda sağlayabiliyorlar nede kendilerinden bir zararı savamıyorlar.³⁶ Bu ilah diye tapındığınız varlıklar başkaları tarafından yapılmışlar. Varlıklarını başkalarına muhtaçlar. Yani zatıyla kaim değiller. Başkaları tarafından yapıldıklarından ihtiyaçları için başkalarının yardımına mecburdurlar. Kendi başlarına konan bir kuşun pisliğinden bile kendilerini koruyamıyorlar. Bu derece aciz varlıklar kendilerine dahi bir fayda sağlayamıyorlarken size nasıl fayda sağlayabilirler ki?³⁷ Bunlar kendilerine fayda sağlayamadıkları gibi kendilerine isabet eden bir zararı da savamıyorlar. Dolayısıyla size de sağlayabilecekleri herhangi bir faydaları yoktur. Yani size rızık veremezler, yağmur yağdıramıyorlar, güneşe söz geçiremiyorlar, sizi herhangi bir zarardan, beladan, musibetten koruyamıyorlar. Bu sahte ilahların size herhangi bir fayda sağlayamamaları ya da sizden herhangi bir zararı savamamaları size bir zararınının olmadığı anlamına gelmiyor. Bunların size en büyük zararlarından biride, sizi hakiki ilaha iman etmekten alıkoymalarıdır. Bu ilahın diniyle, peygamberiyle ve müntesipleleriyle mücadele etmenize sebep olmalarıdır. Bu sahte ilahlar sizi gerçek ilahın yolundan alıkoymuyorlar.

Ra'd suresinin on altıncı ayetinde ele alacağımız üçüncü husus ise; فُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ “De ki: kör ile gören bir olur mu?” kısmıdır. Yüce Allah burada kafirleri köre, müminleri ise görenlere benzetmiştir. Bu körlük göz körlüğü değil kalp ve iman körlüğüdür. Çünkü kafirlerin hakikate gözleri kapalıdır. Onlar hakikati görmezler. Onları hakikati

³⁶ Yazır, *Hak Dini Kurân Dili*, 5/255.

³⁷ es- Sâbûnî, *Savfetü't- Tefâsîr*, 2/71.

göremiyorlar. Bunun sonucu olarak hak olan Allah'ı bırakıp batıl ve sahte ilahların peşine takılıyorlar.

Yukarıdaki ayette geçen kör ile görenden kasıt ilahlar ise yani ey peygamberim! De ki: bizim inandığımız ilah yarattıklarını gören onları takip edebilen onlar üzerine her an gözetleyici bir ilahdır. Onun bir ismi de "Basîr" dir. O, her halinden haberdardır. Peki sizin ilahlarınızın görme, varlıkları gözetleme kontrol etme benzeri kabiliyetleri var mı? Hayır diyeceksiniz. Öyleyse bu kadar aciz eksiklikleri ve noksanlıkları olan bir varlık nasıl ilah olabilir. Bir taraftan gören, duyan ve bu vasıfları için başkasına ihtiyaç duymayan bir ilah, diğer taraftan cansız, görme duyma benzeri hiçbir vasıf ve kudreti olmayan ilahlar. Bunların aynı olma kıyaslanma gibi bir durumları söz konusu olabilir mi? Gören ilah ile göremeyen ilahlar bir olur mu? Durum bu iken, siz hakiki ilahı bırakıp böyle sahte ilahlara mı tapıyorsunuz? Demek ki İslam karşıtlarının İslam'a muhalefet etmelerinin bir yönü de ilahların; görme, gözetleme, kontrol etme gibi vasıflara sahip olması gerektiğinin idrakinde olamamalarıdır.³⁸

Ele aldığımız ayette üzerinde duracağımız dördüncü husus ise; *أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ* "Karanlıklarla aydınlık bir olur mu?" Kısmıdır. Burada ki karanlıklardan kasıt dalalet, aydınlıktan maksat hidayettir. Yani körle gören bir olmadığı gibi hakkı hakikati gören mümin ile bunu göremeyen kafir eşit olamaz. Müminin inanç dünyası aydınlık olduğu için görebilmektedir. Ancak inanç dünyası dalalette sapıklıkta olan kafir manevi bir karanlıktadır ve hiçbir şeyi görememektedir.³⁹ İslam muhalifleri putlara tapıp Allah'a şirk koştukları için manevi bir karanlık hayatı tercih etmişlerdir. Çünkü putlar, onlara herhangi bir kitap indirip doğruyu emredip yanlış nehiy edemiyorlar. Kendisine ilahlık nispetinde bulunanların yolunu aydınlatacak herhangi bir nurları yoktur. Oysaki dinlerine muhalefet ettikleri Müslümanların İlahı, kendisine iman edenlere doğruyu emredip kötülüğü nehiy ettiği kitapla, bu kitabı tebliğ edeceği bir peygamberle onların yolunu ve hayatını aydınlatmaktadır. Bu sebeple

³⁸ Abdullah b. Ahmed en- Nesefî, *Medariku't- Tenzil ve Hakaiku't- Te'vil*, (Sayda: Mektebetü'l-Asriyye, 2014), 1/595.

³⁹ es- Sâbûnî, *Savfetü't- Tefâsîr*, 2/71-72.

Müslümanlar bir şeyi yapmadıkları zaman bunun sebebini İlahî emir olarak gösterebilirken kafirlerin böyle bir şansları yoktur. Onun için Allah'ın aydınlık olan yolu ile putların karanlık yolu asla bir olmamaktadır.

Bundan dolayı bazı müfessirler buradaki karanlıktan kastın cehalet, nur dan kasıt ise ilim olduğunu dile getirmişlerdir.⁴⁰ Müslümanlar kendilerine gönderilen vahiyle, kitapla ilim yolunun tabiiileri oluyorlar kafirler ise, vahiy, kitap gibi nimetlerden mahrum kalarak putların karanlık ve cehalet yolunda bocalayıp durmaktadırlar. Dolayısıyla ayette de belirtildiği gibi bu iki yol ve bu iki yolun mensupları bir olamazlar. Bir yandan sapıklık, dalalet, karanlık diğer yandan kendi nuruyla her şeyin hakikatine varılan İslam nuru. Bu iki yolun bir olması hatta kıyaslanması bile mümkün değildir.

Yukarıdaki ayette elle alacağımız beşinci husus ise;

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ

“Yoksa Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu iki yaratma onlara göre birbirine mi benzedi?” ifadesidir. Bu ayette dikkatimizi çeken şey halk meselesidir. Halk; bir nesneyi herhangi bir model ya da örnek olmadan, temel, köken, dayanak benzeri bir şeyi taklit etmeden inşa etmek, vücuda getirmek, yaratmak demektir. Buda Allah için kullanılmaktadır. Halkın en belirgin özelliği eşsiz yaratmak ya da herhangi bir örnek model olmadan ortaya bir şey koyabilmektir.⁴¹ Yüce Allah herhangi bir örnek olmadan kâinatı, insanları, hayvanları, bitkileri sayısız mahlukatı yaratandır. Onun için onun bir ismi de “Bedûi's- Semâvâti vel Erddir.” Yani yüce Allah hiçbir misal olmadan yoktan istediği gibi varlıkları yaratabiliyorken İslam'a muhalefet eden müşriklerin taptığı putların yaratma gibi bir yetenek ve vasıfları var mı? Örneği olsun ya da olmasın yarattıkları bir şey var mı? O putların yarattığı bir şey varda siz o yarattığı şeylerle Allah'ın yarattığını karşılaştırıp putların yarattığı daha güzel dediniz de Allah'ı bunun için mi inkâr ediyorsunuz. Ya da putların yarattığıyla Allah'ın yarattığı o kadar birbirine benzedi de hangi yaratılanın

⁴⁰ Muhammed b. Ömer er- Razî, *Mefatihü'l- Ğayb*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 2005), 9/31.

⁴¹ Ahmed b. Faris, *Mücmeliü'l- Luġa*, (Beyrut: Daru İhyai't- Turasi'l- Arabiyye, 2005), 191.

kim tarafından yaratıldığını karıştırdığınız için mi Allah'a inanmıyorsunuz? Bunun gibi elinizde herhangi bir misal var mı? Hayır. Çünkü putların yaratmış olup sizin beğeninizi alan bir şey yok ortada, ya da putların yaratıpta Allah'ın yarattığıyla karıştırabileceğiniz bir örneğiniz yok. Böyle bir örneğin olabilmesi için öncelikle o putların yaratabiliyor olmaları gerekir. Ancak onların ne yaratma kudretleri nede kabiliyetleri yoktur.

Bu ayette iğneleyici bir alay vardır. Çünkü İslam muhalifleri de Allah-tan başkasının yaratamadığını biliyorlar. Buna rağmen Allah'ı bırakıp bu putlara tapıyorlar.⁴² Dolayısıyla yaratmak uluhiyetin en temel özelliklerinden birisidir eğer bir varlık yaratamıyorsa o ilah olamaz. Sonuç olarak müşriklerin İslam'a muhalefet edip Allah'a şirk koşarak putlara tapmalarının bir yönü de yaratma ve halk meselesini tam anlayamamalarından kaynaklanıyor.

Bu ayette ki son ifade ise;

قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

“Deki: her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, Ehaddir. Mutlak hakimiyet sahibidir.” Her şeyin yaratıcısı Allah ise bu durumda her şeyin Rabbi de Allah'tır. Yaratma da ortağı yoksa yönetmede de olmayacaktır. Onun eşi, benzeri, zıddı niddi, ortağı misli, misali, şebihî, benzeri, onunla beraber ilahlık yapacak bir başkası yoktur. O, kahhardır. Kahredicidir. her şeye boyun eğdiren, hiçbir şeye boyun eğmeyen, her şeye galip gelen, hiçbir şeyin ona galip gelemediği ve ona düşmanlık yapana zillet verendir.⁴³ Yüce Allah R'ad suresinde suresinin farklı ayetlerinde yarattıklarıyla ilgili şu örnekleri de vermektedir. O, gökleri yükseltendir, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır, yeri yayıp döşeyen, dağlar nehirler meydana getiren, meyveler yaratan, geceyi ve gündüzü birbirine bürüyen ve nice meyveler, ekinler yaratmıştır ki yaratmış olduğu suyla onları büyütüp insanlara nimet olarak bahşedendir. Bütün yarattıklarını eşit yaratmamış -hikmetinin gereği olarak- bazılarını bazılarına üstün kılmıştır. Bunları insanlar düşünüp öğüt alsınlar ki bunların kendi başlarına var olmadığı-

⁴² es- Sâbûnî, *Savfetü't- Tefâsîr*, 2/72.

⁴³ Bekir Topaloğlu, “Kahhar”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/169-170.

nı dolayısıyla bir hâkimi mutlağın varlığına ulaşıyorlar diye böyle yapmıştır.⁴⁴

Peki putlardan, göğü, güneşi, ayı geceyi, gündüzü, yeryüzündeki herhangi bir varlığı yaratabilen var mı? Hayır. Ama Allah öyle değildir. Çünkü her şey onun istemesi ve dilemesiyle olur. Bir tarafta böyle bir ilah varken diğer taraftan yaratamayan hiçbir kuvvet ve kudreti olmayan putlar vardır. Dolayısıyla salim bir akılla bu iki durumu kıyaslayan herkes Allah'a ulaşacaktır. Bundan dolayı hak ilah, gerçek ilah odur. Ondan başkasına ilah yönelmek batıl bir amel olup kişiyi hak yoldan alıkoymaz.

Sonuç olarak; Ra'd suresi on altıncı ayetinde anlaşıldığı gibi İslam düşmanı Mekke'li muhalifler, uluhiyetin hakikatlerini bilmedikleri için sahte ilahlar peşine takılmış ve hak olan Allah ile dinine karşı bir muhalefet içerisine girmişlerdir.

4. Cansız Putlara Karşı Her An Gözetleyici Olan Allah

Yüce Allah bazı ayetlerde kendi vasıflarını açıklayarak hakiki ve gerçek ilah olduğunu, putların ise bir ilahta bulunması gereken vasıflardan hiçbirine sahip olmadığını dolayısıyla onların ilah olamayacağını ortaya koymaktadır. Bu konuyla ilgili Ra'd suresinin otuz üçüncü ayetinde şöyle buyrulur.

أَمْ الْأَرْضُ فِي يَعْلَمُ لَا بِمَا تَنْتَبِهُنَّ أَمْ سَمُّوهُمْ قُلْ شُرَكَاءَ اللَّهِ وَجَعَلُوا كَسْبَتَ بِمَا نَفْسِ كُلِّ عَلَى قَائِمٍ هُوَ أَقْمَنُ
هَادٍ مِنْ لَهُ فَمَا اللَّهُ يُضِلُّ وَمَنْ السَّبِيلِ عَنِ وَصُدُّوا مَكْرَهُمْ كَفَرُوا لِلَّذِينَ زَيْنَ بَلْ وَلِئَالٍ مِنْ بَطَاهِرٍ

“Herkesin kazandığını görüp gözeten Allah inkâr edilir mi? Halbuki onlar, Allah'a ortaklar koştular. De ki: Onların (putların) isimlerini açıklayın. Yoksa siz (Bununla) O'na yeryüzünde bilmediği bir şeyimi haber vermiş olacaksınız? Hayır, inkâr edenlere hileleri güzel gösterildi ve onlar doğru yoldan saptırıldılar. Allah, kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletmez.”⁴⁵

Bu ayetteki mesajları ele alacak olursak;

Birincisi; yüce Allah'ın “herkesin kazandığını gözetip gözetip Allah inkâr edilir mi?” ifadesidir. Öncelikle burada

⁴⁴ Bu ayetlerle ilgili olarak bkz., er-Ra'd, 13/ 2- 4.

⁴⁵ er-Ra'd, 13/ 33.

kullanılan kâimun kelimesine bakacak olursak, bu kelime farklı manalara gelmektedir. Bu kelimenin birinci manası, Allah'ın varlıkları belirli bir amaca doğru boyun eğdirip sevk etmesidir. Yüce Allah kainattaki her şeyi belli bir amaca göre yaratıp onların eksiksiz olarak görevlerini yerine getirmesini sağlamaktadır. Mesela güneşi, dünyayı aydınlatıp ısıtması için yaratmıştır. Güneş bu görevi eksiksiz olarak yerine getirmektedir. Bu konuda yüce Allah'ın emrine boyun eğmiş ve bu emrin dışına çıkamamaktadır. Bu yüce Allah'ın bunu yapabilecek kudrete sahip olmasının bir sonucudur. Peki bunu putlar için düşünecek olursak, putlardan herhangi bir varlığı bu şekilde kendi tasallutuna alıp, ona boyun eğdirip bir şeyi yaptırabilirler mi? Hayır! Çünkü onlarda ne bunu yaptırabilecek irade vardır. Nede bir şeyin üzerine bu şekilde kaim olacak kudretleri vardır. Bundan dolayı her şeyin üzerine kaim olan Allah bırakılarak hiçbir şeyin üzerine kaim olamayan putlara kulluk yapılır mı? Bunu muhakeme yeteneği olan akli başında bir insan yapar mı? Yapmaz yapmamalı.

Kaim kelimesinin bir başka manası ise; bir şeyi gözetmek, korumak, bakmak muhafaza etmektir.⁴⁶ Allah yaratmış olduğu bütün mahlukatı gözetken, koruyan, onları muhafaza eden, ihtiyaçlarını gideren, onlara türlü türlü nimetler veren bir ilahtır. Buna karşı putlar ise ne yaratabilir ne gözetebilir ne muhafaza edebilir ne de ihtiyaç gideremedikleri halde Allah ile putların aynı teraziye konulup putların tercih edilmesinin imkânı var mıdır? Elbette yoktur. Demek ki İslam'a muhalefet eden bu insanlar gerçekten tanımadıkları bir varlığı ilah olarak benimsemişler. Bu noktada muhakeme, değerlendirme gibi bir şeye ihtiyaç duymamışlar ki Allah'ı bırakıp putları ilah kabul etmişlerdir.

Bu ayette ele alacağımız ikinci husus ise; *شُرَكَاءَ اللَّهِ وَجَعَلُوا* "Allah'a ortaklar koştular" ifadesidir. Yukarı da ifade ettiğimiz gibi peygamber efendimize muhalefet eden müşrikler putlara ilah görevi vermekle Allah'a ortaklar koşmuş oluyorlardı. Bazı müfessirler bu ayeti şöyle yorumlamışlar. Yani her nefis üzerine gözetleyici olan Allah'a hiçbir fayda sağlayamayıp hiç-

⁴⁶ el- İsfahani, *Müfredât*, çev., Yusuf Türker, 1227-1228.

bir zararı def edemeyen putlar ortak koşulur mu? Bunları ortak olma aynı kategoriye sokulmaları mümkün mü?⁴⁷ Buna rağmen kafirler bu cansız şuursuz varlıklar olan putları Allah'a ortak koşmuşlardır. Demek ki İslam muhalifleri ilahlık vasıflarını değerlendirip bir ilaha inanmaktan ziyade kuru kuruya bir inanç yolunu tercih edip bunun sonucu olarak peygambere (s.a.v.) muhalefet etmişlerdir.

Yine aynı ayetin devamında *قُلْ سَمُّوهُمْ قُلْ* "(Ey Muhammed!) De ki: (O putların) isimlerini açıklayın" yani ayet diyor ki; Allah'a alternatif olarak taptığınız o sahte tanrılar isimlendirilmeye dahi değmeyecek kadar basit ve değersizdirler. Demek ki İslam düşmanlarının böyle basit ve anlamsız ilahlara tapmaları da tanrıları gibi basit, anlamsız ve değersiz bir şeydir. Aynı zamanda bu ayette İslam'a karşı çıkan putperestlerin putlarına karşı bir tahkir vardır.

Ayet hakkında ki ikinci yorum ise; o ilah dediğiniz putların ismini söyleyin bakalım ismini bilen bir put çıkacak mı? Ya da putların icra ettiğini iddia ettiğiniz görevlerden haberleri var mı aynı zamanda bu görevi yerine getirecek kudretleri var mı? Yok. Öyleyse bunlar ilah olamaz. İlahlık vasfı taşımayan varlıklara ilahlık vasfı yüklemekte boş, faydasız ve anlamsız bir durumdur. Aynı zamanda yalana kuvvet vermek ve büyük bir cürümdür.

Yüce Allah aynı ayetin devamında buyuruyor ki;

الْأَرْضِ فِي يَعْلَمُ لَا بِمَا تُنْبِئُونَهُ أَمْ "Yoksa siz (bununla) O'na (Allah'a) yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber vermiş olacaksınız." Yani her nefis üzerine, yaratmış olduğu her şeye gözetleyici, koruyucu olan her şeyi bilen her şeyden haberdar olan Allah'a yeryüzünde bilmediği bir şeyimi haber veriyorsunuz? Onun bilmediği hiçbir şey yoktur. Yoksa ey İslam düşmanları ayetin tabiriyle *قَوْلًا مِّنْ بَيِّنَاتٍ أَمْ* "Siz boş söz mü izhar ediyorsunuz." Yani siz yeri, göğü ve bütün mahlukatın Allah tarafından yaratıldığını bilmeden, düşünmeden ona ortak koşarak boş laf mı etmiş oluyorsunuz? Bunu söyleyerek manası ve hakikatı olmayan, hiçbir gerçekliği

⁴⁷ er- Razi, *Mefatihul- Gayb*, 5/51.

bulunmayan bir söz söylüyorsunuz ve hiçbir hakikati bulunmayan putları Allaha ortak koşuyorsunuz. Oysaki Allah bütün mahlukatın yaratıcısı, yöneticisi, gözetleyicisi iken ondan başkasına tapmak ancak boş, gereksiz ve hakikatsiz bir davranış olmuş olacaktır. Çünkü onlar Allah'a uluhiyet noktasında bazı zafiyetler isnat ederek putları Allah'a ortak koşuyor, temelsiz mesnetsiz iddialarda bulunarak boş bir söz izhar etmiş oluyorlar.⁴⁸

İslam karşıtlığıyla alakalı ele aldığımız Ra'd suresi otuz üçüncü ayetinin son ifadesi ise şu şekildedir.

هَادٍ مِنْ لَهُ فَمَا اللَّهُ يُضِلُّ وَمَنْ السَّبِيلِ عَنْ وَصَدُّوا مَكْرُهُمْ كَفَرُوا لِلَّذِينَ زَيْنَ بَلَّ

“Hayır inkâr edenlere hileleri güzel gösterildi ve onlar doğru yoldan saptırıldılar. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletcek yoktur.”

Yukarıdaki ayeti anlamamız için öncelikle “mekr” kelimesine bakmamız gerekir. Çünkü yüce Allah'ın ifadesiyle onlara mekirleri güzel gösterildi bu kelimenin manalarına baktığımızda öncelikle sinsilik, hilebazlık, hinlik gibi anlamlara gelmektedir. İslam muhaliflerine, İslam'a Müslümanlara kısacası Allah'ın dinine karşı yapmış oldukları kurnazlıklar şeytan ve nefisleri tarafından güzel gösterilmiştir. Ayetin devamında Allah'ın insanları saptırmasından bahsedildi. Yüce Allah, insana inanıp inanmamak noktasında bir irade vermiştir. İnsanlar bu iradelerini inkara kullandıktan sonra onlar Allah'ın doğru olarak insanların önüne koymuş olduğu yolundan sapmış olurlar. Burada Allah'ın insanları saptırmasından maksat doğru yoldan ayrılmak isteyenlere müdahale etmemesidir. Onları bu tercihlerinde serbest bırakmasıdır.⁴⁹ Kim ki doğru yoldan sarsa Allah'tan başka onu doğru yola iletcek yoktur. Onlar eğer Allah'ı ve onun göndermiş olduğu vahyi dinlemiş olsalardı doğru yolu bulmuş olacaktı ama onlara nefislerinin ve şeytanın telkinleri güzel geldiği için Allah'ın yolunu bırakıp şeytanların yolunu tercih etmişlerdir. Onlar iradelerini sapmaktan yana kullandıkları için Allah'ta sapmayı yaratıyor.

Dolayısıyla yüce Allah, nasıl ki bütün yaratılmışların Rabbi ise hidayeti verecek olan odur. Allah hiç kimseyi hidayetten mahrum bırakmaz

⁴⁸ er- Razî, *Mefatihü'l- Ğayb*, 5/51.

⁴⁹ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Hayreddin Karaman vd., 3/294.

yeter ki kişi hidayete yönelmiş olsun. Ama İslam muhalifleri başta putlar olmak üzere yanlış yerlerde hidayeti aradıkları için yanlış bir yola girmiş oluyorlardı.

Sonuç

Sonuç olarak Mekke'deki İslam karşıtlarının ilah anlayışı tamamen putlara kaymış bir vaziyetteydi. Putlara dua ediyorlardı yardımını ve desteğini, başarıyı ve zaferi putlardan biliyorlardı. Hayatlarının her noktasına putlar yerleştirilmişti. Bunun için şirk onların dini hayatlarının her tarafını sarmış bir vaziyetteydi.

Yaratmayı Allah'tan bilmelerine rağmen yaşantısının her tarafında putlar vardı. Onlar, Allah'ı esma ve sıfatlarıyla tanımadıkları ve bir ilahın sahip olması gereken vasıfları bilmedikleri için putlara inanmış ve bu noktada Müslümanlarla amansız bir mücadele içerisine girmişlerdir.

Dolayısıyla tek ve her şeye kadir, manevi bir ilaha inanmayı reddediyorlardı. Manevi bir ilah düşüncesi onlar için çok uzak bir ihtimaldi. Onların ilah anlayışı materyalist bir ilah anlayışına kaydığı için inanacakları ilahı görmek ve dokunmak istiyorlardı. Onun hangi madenden olduğunu bilip ona göre inanıp inanmamaya karar vermek istiyorlardı. İşte bu sebeplerden dolayı davet edildikleri manevi ilah anlayışını reddedip bu noktada Müslümanlara karşı çıkıyor ve onlara muhalefet ediyorlardı.

KAYNAKÇA

- Yaşaroğlu, M. Kâmil. *Ra'd Sûresi*. DİA, İstanbul, 2007.
- Işık, Emin. *İbrâhîm Sûresi*. DİA. İstanbul, 2000.
- Güç, Ahmet. *Put*. DİA. İstanbul 2007.
- Sarıcık, Murat. *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Isparta: Hilal Ofset Matbaası, 2016.
- Abdulkaki, M. Fuad. *el- Mu'cemu'l- Müfehres*, çev., Mahmud Çanga, İstanbul 2007.
- Yavuz Yusuf Şevki. *"İlah"*, DİA. İstanbul 2000.
- Taberi Muhammed b. Cerir. *Câmi'ul- Beyân*, Mekke: Daru't- Terbiyeti ve't- turras, ty.
- Çetiner, Bedreddin. *Esbâb-ı Nüzûl*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2019.
- Harman, Ömer Faruk. *"Firavun"*, DİA. İstanbul 1996.

Karaman, Hayreddin vd. *Kuran Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları, Ankara 2014.

Sabuni, Muhammed Ali. *Sa'fetü't- Tefâsîr*, Beyrut: Daru'l- Fikr, Beyrut 2001.

Abdumelik b. Hişam. *Es- Siretü'n- Nebeviyye*, çev., Abdulvehhab Öztürk, İstanbul: Kahraman yayınları, 2014.

Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kurân Dili*, sad., Kasım Yayla, İstanbul: Merve Yayınları, 2012,

Kurtubi, Muhammed b. Ahmed. *Camiu'l- Ahkami'l- Kur'an*, Kahire: Daru'l- Kutubi'l- Mısriyye, Kahire 1994.

Semerkandi, Nasr b. Muhammed. *Bahru'l- Ulûm*, Beyrut: Daru'l- Kutubi'l- İlmîyye, 1993.

Celâleddin el- Mahallî- Celâleddin es- Suyutî, *Lübbü't- Tefâsîr*, Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016.

Nesefi, Abdullah b. Ahmed. *Medariku't- Tenzil ve Hakaiku't- Te'vil*, Sayda: Mektebetü'l- Asriyye, 2014.

Razi, Muhammed b. Ömer. *Mefatihü'l- Ğayb*, Beyrut: Daru'l- Fikr, 2005.

Ahmed b. Faris. *Mücmelü'l- Luğa*, Beyrut: Daru İhyai't- Turasi'l- Arabiyye, 2005.